

ĮŽYMI, BET NEPAŽINTA MENO ISTORIKĖ HALINA KAIRIŪKŠTYTĖ-JACINIENĖ

Jolanta Marcišauskytė-Jurašienė

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA

Maironio 6, LT-01124 Vilnius

El. p. marcisauskyte@gmail.com

Straipsnyje aptariama pirmosios diplomuotos Lietuvos meno istorikės Halinos Kairiūkštytės-Jacinienės biografija ir laikysena tarpukario feminizmo kontekste. Kelių epochų (XIX a. pab. ir XX a. pr. kultūrinio-socialinio klimato, besikeičiančios moterų ir vyrų santykių santvarkos suformuotos menotyrininkės pažiūros atspindėjo laikotarpyje vyravusią įtampą tarp jos pasaulėžiūrai būdingo humanistinio moters, švietėjos, garbingos matronos vaidmens ir savimi pasitikinčios, emancipuotos, iš religinių ir tradicinių normų išsilaisvinusios „moderniškos“ moters tipo.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Lietuvos menotyra, feminizmas, tarpukaris, moteris mokslininkė, nacionalizmas.

Tarpukario ir sovietinio laikotarpio studijos per dvidešimt šalies nepriklausomybės metų pažengė gana toli: išleista specifinius meno gyvenimo aspektus atskleidžiančių leidinių, parengta dailininkų monografijų, atkreiptas dėmesys į Pauliaus Galaunės, Justino Vienožinskio, Vytauto Kairiūkščio, Vlodo Drėmos dailėtyrinę veiklą, tačiau apie vienintelės to meto aktyvios meninio gyvenimo veikėjos-moters, etnografės, kritikės, dailininkės Halinos Kairiūkštytės-Jacinienės¹ gyvenimą (1896–1984), veiklą iki šiol nėra jokio atskiro leidinio. Enciklopedijose ir straipsniuose ji vadinama

žymia, Lietuvos kultūrai nusipelnusia veikėja, bet jos gyvenimas nužymimas tik keliais štrichais, nustelbiamas brolio Vytauto biografijos. Šiandienos dailėtyros ir kritikos gretose didžiąją dalį užima moterys, tad Kairiūkštytė-Jacinienė nusipelno būti atrasta kaip simboli-
nė meno istorikų pramotė. Ji – pirmoji meno istorijos daktarė Lietuvoje, įnešusi nemažą indėlį į nacionalinę menotyros istoriją (mokyklą). Jos viso gyvenimo darbą liudijantis gausus archyvas, kuriame yra ir keletas nespėtų išleisti knygų, saugomas valstybiniame Lietuvos literatūros ir meno archyve (LLMA, f. 397), jau daugelį metų nesulaukė menotyrininkų ir leidėjų dėmesio.

Ilgą laiką lietuvių istoriografijos tradicijos nebuvo palankios moterų studijoms. Iki ir po nepriklausomybės atgavimo (1990) pirmiausia stengtasi išanalizuoti vyrų nuveiktus darbus. Panaši buvo ir pačios menotyrininkės nuostata: „Moteris eina keliais, kuriuos

¹ Istoriografijoje menotyrininkės pavardė dėl įvairių priežasčių kito bent keletą kartų. Po pirmos santuokos pavardė skambėjo „Kairiūkštytė-Jacynienė“. Po antros santuokos mokslininkė šalia mergautinės prisidėjo vyro pavardę „Eliass“. Kadangi latvių kalboje nėra ilgosios „y“, tvarkant ištuokos dokumentus, senojo pirmojo vyro pavardė kiek pakito: „Jacinienė“.

ART HISTORIAN HALINA KAIRIŪKŠTYTĖ-JACINIENĖ IN THE CONTEXT OF FEMINISM

Jolanta Marcišauskytė-Jurašienė

KEYWORDS: Lithuanian history of art, women art historian, feminism and nationalism, interwar period.

SUMMARY

The article discusses the biography of the first Lithuanian female art historian Halina Kairiūkšytė Jacinienė (born 1896-1984) and her position in the context of inter war nationalism and feminism. She was born into the family of Juozas Kairiūkštis, a well-known patriot and Julijona Vichert-Kairiūkštienė, a Polish poet and translator. From her very early age she dreamt of devoting her life to art, but during World War I she had to choose more practical profession; therefore, she became a biology teacher. Later Kairiūkšytė-Jacinienė married and moved to Old Russia. After the divorce she returned to independent Lithuania, and captured by national and spiritual revival, decided to leave her son under care of her parents and to study. A humanistic ideal inspired by classical literature and philosophy, a tendency to think of life as a mission assigned to an individual by higher forces, encouraged her to develop innate abilities, to compensate for the lost years and to contribute to the restoration of public good applying her knowledge. In 1921-1926 she studied art history in Münster, Munich, and Zurich with Heinrich Wölfflin and other famous professors of that time. In 1926 she returned to Kaunas and joined the small circle of art critics, participated in the activities of Graduate Women's Federation. In 1930 Kairiūkšytė-Jacinienė was elected to represent Lithuania at the International Congress of Federation of University Women held in Prague. Her position apparently reflected the inherent tensions of the period between the humanistic role of a woman, educator and an honourable matron and the 'modern' woman, who was self-confident, emancipated and free from the religious and traditional norms, both of which were so characteristic of her.